

Geel schorpioenmos breidt zich uit, maar blijft uiterst kwetsbaar voor uitdroging

Groeiplaats van Geel schorpioenmos tussen Zwarte zegge in Meppelerdieplanden.

Foto: Melchior van Tweel.

Geel schorpioenmos (*Hamatocaulis vernicosus*) groeit in natte schraallanden en randen van trilvenen en is één van de weinige Nederlandse mossen met een internationale beschermingsstatus. De soort kwam tot 1950 verspreid in Nederland voor, maar leek na 1965 uitgestorven. In de jaren '90 werd er een populatie ontdekt in de Meppelerdieplanden (Overijssel). Sinds 2004 wordt het voorkomen van Geel schorpioenmos in Nederland nauwlettend gevolgd.

Melchior van Tweel & Henk-Jan van der Kolk (BLWG)

Geel schorpioenmos is een slank schorpioenmos met sterk sikkelvormige bladen. De soort groeit in permanent natte schraallanden, in greppels en aan de randen van trilvenen. Met name ijle, soortenarme vegetaties waar Zwarte zegge (*Carex nigra*) de dominante soort is, lijken optimaal te zijn. Geel schorpioenmos komt vaak voor in losse open mosvegetaties, vooral met Gewoon punt-

mos (*Calliergonella cuspidata*) en Hartbladig puntmos (*Calliergon cordifolium*). Geel schorpioenmos is in heel Europa zeldzaam en bedreigd, en staat op annex II van de Habitatrichtlijn. In Nederland is natuurgebied de Meppelerdieplanden (als onderdeel van De Wieden) vanwege deze soort aangemeld als Natura 2000-gebied. De soort staat als Bedreigd in de Rode Lijst Mossen (Siebel e.a. 2013).

Uitbreiding aantal groeiplaatsen

In 2004 is het Meetnet Geel schorpioenmos gestart als onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM) waarbij driejaarlijks tellingen op alle vindplaatsen in Nederland worden uitgevoerd (van Tweel, 2025). Elke meetronde wordt in een grid van 10 bij 10 meter in kaart gebracht waar Geel schorpioenmos voorkomt. Oorspronkelijk was Geel schorpioenmos alleen van de Meppelerdieplanden bekend, maar sinds 2007 is de soort ook in de Oude Stroom, Kiersche Wieden (beide

Meppelerdieplanden.

Foto: Melchior van Tweel.

Geel schorpioenmos.

Foto: Melchior van Tweel.

Overijssel) en later andere gebieden aangetroffen. Deze uitbreiding lijkt tenminste deels een reële toename te zijn. Sommige gebieden werden ook al veel bezocht door bryologen en ecologen voordat Geel schorpioenmos er bekend was. In enkele gebieden lijkt de soort te profiteren van natuurontwikkeling. De Meppelerdieplanden zijn nog steeds verreweg het meest belangrijke leefgebied voor Geel schorpioenmos in Nederland. Andere gebieden met relatief grote populaties zijn Kiersche Wieden, de Hel en Korte Broek (beide in Gelderland). In Korte Broek komt Geel schorpioenmos veel voor in natuurontwikkelingsdelen van het gebied die vijftien jaar geleden nog landbouwgrond waren.

Recente afname en herstel in Meppelerdieplanden

De trend van Geel schorpioenmos in Nederland was tussen 2004 en

2016 positief, maar vanaf 2016 was er sprake van een lichte afname. Dit was toe te schrijven aan een sterke achteruitgang van de populatie in de Meppelerdieplanden. Hier groeit Geel schorpioenmos vooral op open plekken waar het water ongeveer op maaiveld staat, maar ook soms tot ongeveer 5-10 cm onder water. Op drogere en nattere plekken komt de soort veel minder voor. De achteruitgang van Geel schorpioenmos leek veroorzaakt te worden door te lange droogval van de groeiplaatsen. De lagere waterstanden zorgden ook voor interne eutrofiëring (door afbraak van organisch materiaal) en verdichting van de vegetatiestructuur, waardoor ook de lichtomstandigheden verslechteren. Sinds 2023 is het beheer van de Meppelerdieplanden aangepast. Het maaien wordt nu later in de zomer uitgevoerd, waardoor de vegetatie kort de winter in gaat. Bovendien wordt de waterstand het gehele jaar hoger gehouden. Dit heeft geresulteerd in een gedeeltelijk herstel in 2025.

Waterstand

Behalve de permanent hoge waterstand is naar alle waarschijnlijkheid ook de waterkwaliteit een belangrijke sturende factor voor de aanwezigheid van Geel schorpioenmos. Geel schorpioenmos groeit vooral op plekken waar menging plaatsvindt van regenwater met oppervlaktewater. Onderzoek heeft uitgewezen dat het ijzergehalte in het water een belangrijke sturende factor is (van Tweel et al. 2015). Behalve hydrologie lijkt ook lichtinval belangrijk. Geel schorpioenmos groeit vooral in open, ijle, vegetaties. In dichtere vegetaties, waar bijvoorbeeld veel gras groeit of de vegetatie is vervilt, komt de soort niet of nauwelijks voor.

1 Landelijke trend van Geel schorpioenmos. Bron: NEM (BLWG & CBS).

